

УДК 37.013.73:004.8

Микола Пригодій, доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
заступник директора з наукової роботи,
Інститут професійної освіти НАПН України,
м. Київ, Україна

ФІЛОСОФІЯ ПОСТПЛАГІАТУ ТА ФОРМУВАННЯ ВІДКРИТОГО ПРОСТОРУ ЗАГАЛЬНОГО ЗНАННЯ В ЦИФРОВІЙ ОСВІТІ

Анотація. Обґрунтовано нову філософсько-освітню доктрину, яка відповідає викликам глобальної цифрової трансформації та стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту. Доводиться необхідність переосмислення традиційних підходів до навчання через відмову від застарілої концепції індивідуалізованого знання на користь формування відкритого, мережевого простору загального знання. У роботі критично переглянуто класичне розуміння академічного плагіату в контексті використання генеративних моделей штучного інтелекту та запропоновано нову парадигму сприйняття цифрових ресурсів як когнітивного розширення людського мислення.

Ключові слова: цифрова трансформація освіти, штучний інтелект, постплагіат, колективний інтелект, мережеве знання.

Abstract. A new philosophical and educational doctrine has been put forward, one that addresses the challenges posed by global digital transformation and the rapid development of artificial intelligence technologies. The paper argues for the need to rethink traditional approaches to learning by moving away from the outdated concept of individualised knowledge in favour of creating an open, networked space of shared knowledge. This paper critically re-examines the traditional understanding of academic plagiarism in the context of the use of generative artificial intelligence models and proposes a new paradigm for viewing digital resources as a cognitive extension of human thought.

Keywords: digital transformation of education, artificial intelligence, post-plagiarism, collective intelligence, networked knowledge.

Сучасний етап розвитку вищої освіти та академічної науки характеризується глибокою кризою класичних дидактичних та епістемологічних моделей. Цифрова трансформація, керована технологіями штучного інтелекту (ШІ) та повсюдним поширенням глобальних мереж, давно вийшла за межі простого впровадження

нових технічних інструментів у навчальний процес. Вона вимагає докорінного, революційного переосмислення самої природи знання, методів його засвоєння, трансляції та критеріїв оцінювання результатів інтелектуальної діяльності.

Традиційна освітня парадигма, спирається на концепт індивідуалізованого знання як приватної власності суб'єкта, сувору ієрархію авторитетів та жорсткі кордони індивідуального авторства. Проте в умовах існування великих мовних моделей (LLM) штучного інтелекту та динамічних мережевих платформ ця модель виявляє свою повну неспроможність. Виникає нагальна потреба у формуванні нової філософії та доктрини використання ІІІ та інтернету, яка б легітимізувала перехід від ізольованого, індивідуального накопичення інформації до відкритого простору загального, синергетичного знання.

Перші кроки до розуміння того, що знання більше не може належати виключно окремому індивіду, були зроблені в межах теорії коннективізму. Як зазначав відомий дослідник Дж. Сіменс, у цифровому суспільстві навчання – це процес формування мереж, де знання розподілене поміж різноманітними вузлами інформаційної системи, а здатність дізнаватися нове є значно важливішою за те, що людина знає на поточний момент [7]. Продовжуючи цю думку, С. Даунс обґрунтував, що коннективне знання за своєю суттю є децентралізованим та емерджентним, тобто воно виникає як результат взаємодії багатьох елементів мережі, а не як продукт діяльності окремого ізольованого розуму [3].

З появою генеративного ІІІ цей процес досяг свого апогею. Спроби змусити здобувача освіти діяти за старими шаблонами – заучувати тексти, демонструвати індивідуалізоване володіння ізольованими фактами – втрачають сенс. Знання стає зовнішнім, екзогенним інструментом. Штучний інтелект виступає когнітивним протезом, партнером у мисленні, що змушує нас відмовитися від догми, згідно з якою людина є єдиним і самодостатнім носієм інтелектуального капіталу. Освіта має трансформуватися з процесу «наповнення голови» індивіда у процес інтеграції цього індивіда у глобальну когнітивну мережу.

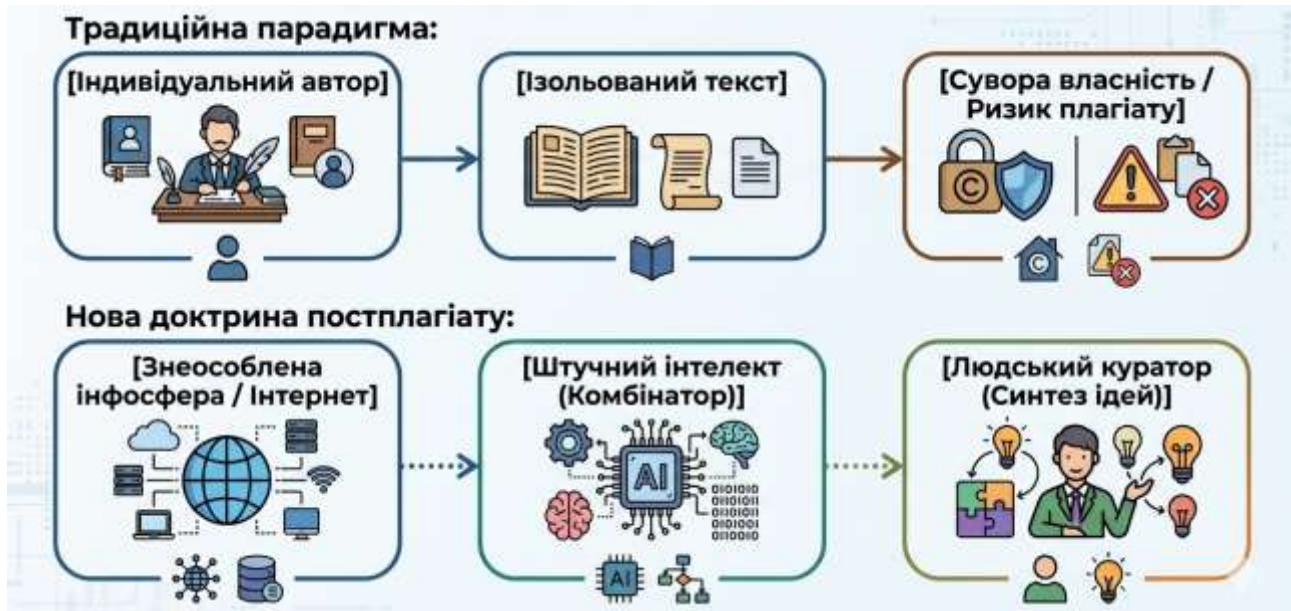
Найбільш хворобливим питанням для сучасної освіти є феномен використання ІІІ при створенні наукових та навчальних текстів, який традиційні інституції намагаються маркувати як «плагіат» або порушення академічної доброчесності. Проте філософський аналіз цього явища вказує на глибоку концептуальну помилку такого підходу. Генеративний ІІІ не копіює чужі тексти в класичному розумінні, він здійснює складну й деавторизовану комбінаторику на основі математичних закономірностей усього масиву людської культури, завантаженого в інтернет.

Щоб зрозуміти цей процес, варто звернутися до класичної тези про «смерть автора». Р. Барт стверджував, що будь-який текст є не лінійним продуктом одного мислителя, а простором багатовимірною письма, де поєднуються і сперечаються різні культури та цитати, жодна з яких не є вихідною. Штучний інтелект став технічним утіленням цієї філософської концепції. Він деавторизує інтернет-простір, перетворюючи його на знеособлений, загальний текстовий субстрат людства [1].

Л. Флоріді у своїй концепції четвертої революції та розвитку інфосфери підкреслює, що межі між людськими та штучними агентами в інформаційному середовищі остаточно розмиваються [4]. Ми живемо в епоху «онлайфу» (onlife), де інформація існує у знеособленому, загальнодоступному форматі. Відтак, звинувачення у плагіаті за використання ІІІ є анахронізмом. Необхідно задекларувати перехід до епохи постплагіату, де ключовим критерієм цінності наукового чи навчального результату є не унікальність буквеного набору, згенерованого за допомогою промт-інжинірингу, а якість архітектури ідей, здатність до критичної верифікації, постановки проблем та концептуального синтезу, здійсненого людиною на основі деавторизованих даних (рис. 1).

Нова освітня доктрина повинна базуватися на ідеї створення спільного, відкритого та знеособленого простору як для навчання, так і для наукових досліджень. Інтернет, посилений алгоритмами ІІІ, має розглядатися не як

бібліотека чужих творів, а як єдиний, живий і динамічний організм загального знання людства.

Примітка: Згенеровано Gemini за описом автора

Рис. 1. Порівняння парадигм знання та авторства

Ця ідея тісно перегукується з концепцією «колективного інтелекту», яку детально описав П. Леві. Дослідник наголошував, що у кіберпросторі ніхто не знає всього, але кожен знає щось, і все це знання постійно перебуває в русі, взаємодіє та взаємозбагачується в режимі реального часу [5]. Штучний інтелект у цій системі координат виконує роль глобального інтегратора колективного інтелекту, який знеособлює індивідуальні здобутки, очищує їх від суб'єктивних нашарувань та робить загальним надбанням.

Розвиваючи цей підхід, соціолог М. Кастельс довів, що сучасне суспільство функціонує як мережева структура, де влада та капітал (зокрема й інтелектуальний) визначаються не накопиченням ресурсів всередині одного вузла, а динамікою потоків інформації між ними [2]. Отже, закриті освітні системи та спроби комерціалізувати чи ізолювати наукове знання суперечать логіці розвитку

мережевого суспільства. Простір науки і навчання має стати абсолютно відкритим і безбар'єрним. Навчання в такому форматі полягає у вмінні формулювати запити до цього знеособленого океану інформації, критично оцінювати відповіді ІІІ та інтегрувати їх у розв'язання реальних, практичних чи фундаментальних проблем суспільства.

Водночас повний відхід від індивідуалізованого знання та широке впровадження ІІІ таять у собі серйозні ризики, які потребують зваженого наукового аналізу. Критичний погляд на цифровізацію освіти представляє відомий британський дослідник Н. Селвін. Він застерігає проти сліпого техно-оптимізму та вказує на небезпеку дегуманізації навчання, коли за алгоритмами ІІІ втрачається суб'єктність учня і вчителя. Автор наголошує, що ІІІ не повинен замінювати собою людину у вимірі етичного вибору, емпатії та соціальної відповідальності [6].

Тому нова доктрина відкритого когнітивного простору не означає нівелювання особистості. Навпаки, звільняючи людину від рутинної роботи з механічного збору, структурування та ререйтингу інформації (що тепер бездоганно робить ІІІ), цифрова трансформація повертає освіті її справжню гуманістичну сутність. Людина в цій системі стає не архіваріусом знань, а стратегом, філософом та етичним експертом.

Отже, цифрова трансформація сучасної освіти та науки вимагає рішучого кроку вперед – визнання того, що концепції індивідуалізованого знання та класичного плагіату вичерпали свій історичний ресурс під тиском технологій штучного інтелекту. Нова філософія використання цифрових інструментів базується на доктрині спільного когнітивного простору, де інтернет виступає глобальним знеособленим резервуаром колективного інтелекту людства, а ІІІ – універсальним провідником у ньому. Перехід до цієї парадигми дозволить підвищити якість освіти, зробити наукові дослідження більш прозорими, гнучкими та інтегрованими у світовий контекст, перетворивши академічне середовище на справжній простір інновацій.

Список використаних джерел

1. Barthes R. The Death of the Author. *Aspen*. 1967. No. 5–6. URL: <https://www.researchgate.net/publication/269401392> (дата звернення 19.05.2026)..
2. Castells M. The Rise of the Network Society. 2nd ed. Wiley-Blackwell, 2010. 656 p. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781444310146_A23624249/preview-9781444310146_A23624249.pdf (дата звернення 19.05.2026).
3. Downes S. Connectivism and Connective Knowledge: Essays on meaning and learning networks. *National Research Council Canada*, 2012. 616 p. URL: https://www.downes.ca/files/books/Connective_Knowledge-19May2012.pdf (дата звернення 19.05.2026)..
4. Floridi L. The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality. Oxford University Press, 2014. 272 p. URL: <https://kmhj.ukma.edu.ua/article/view/73965/69407> (дата звернення 19.05.2026).
5. Lévy P. Collective Intelligence: Mankind's Emerging World in Cyberspace. Plenum review / *Harper Collins*, 1997. 294 p. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Collective-Intelligence-L%C3%A9vy/441c5b56af1923636b9b7ced7bfeed08959db0e4?p2df> (дата звернення 19.05.2026).
6. Selwyn N. Should Robots Replace Teachers? AI and the Future of Education. *Polity Press*, 2019. 160 p. URL: <https://research.monash.edu/en/publications/should-robots-replace-teachers-ai-and-the-future-of-education/> (дата звернення 19.05.2026)..
7. Siemens G. Connectivism: A learning theory for the digital age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*. 2005. Vol. 2, No. 1. P. 3–10. URL: https://www.itdl.org/Journal/Jan_05/article01.htm (дата звернення 19.05.2026).